

KATRENIČOVÁ ANABELA: JÁN JAMBOR
Z ROŽŇAVY O STRÁŽENÍ PIATICH ZMYSLOV
(ROZSNYAI JÁMBOR JÁNOS ÖT ÉRZÉKÜNK
MEGÓVÁSÁRÓL), UNIVERZITA P. J. ŠAFÁRIKA,
KOŠICE (KASSA), 2019, 196 O.

ÖSSZEFOGLALÁS

Rozsnyai Jámbor János (15. század) betűfestő és könyvmásoló műve (Tractatus de custodia quinque sensuum – Öt érzékünk megóvásáról) nem a saját munkája, hanem Nikolaus von Dinkelsbühl és Thomas Ebendorfer de Haselbach tollából származik. Rozsnyai a bécsi egyetemen tanult, ott ismerhette meg a szóban forgó művet.

Abstract

The work of font painter and book copier János Jámbor Rosnyai (15th century): Tractatus de custodia quinque sensuum = Öt érzékünk megóvásáról – is not his original own work. The real author is Nikolaus von Dinkelsbühl and Thomas Ebendorfer de Haselbach. Rosnyai studied at the University of Viennawhere he became acquainted with the said work.

Kulcsszavak: Rozsnyai Jámbor János, érzékszervek, bűnök, keletkezéstörténet

Keywords: Jámbor János Rozsnyai, senses, sins, history of origin

A kevésbé ismert magyarországi teológus, Rozsnyai Jámbor János (15. század) nevéhez fűződik a Tractatus de custodia quinque sensuum (Öt érzékünk megóvásáról) című erkölcsi értekezés, ami az érzékszervek útján elkövetett bűnökről szól. Anabela Katreničová, a kassai P. J. Šafárik Egyetem latin szakos tanára az egyetem segítségével adta ki ezen értekezés latin változatát szlovák fordítással ellátva. Ahogyan a szerző is megállapítja: eddig az irodalomtudósok úgy vélték, hogy Jámbor János traktátusa egy eredeti munka. Kutatásainak végkifejlete viszont éppen ennek ellenkezőjéről tanúskodik. Jámbor szövege szinte teljesen megegyezik Haselbachi Ebendorfer Tamás (14-15. század) és Dinkelsbühli Miklós (14-15. század) előszavával. Ők híres osztrák teológusok voltak a bécsi egyetemen, ahol Jámbor János is végezte teológiai tanulmányait. A figyelme az ember bűnösségére összpontosul, különösen a hét főbűnre, amit az ember az öt érzéken keresztül enged be. Bár a munka keltezett, nem tudjuk meghatározni azt az

DOI: 10.54231/ETSZEMLE.2021.4.11

évet, amelyből származik. Rozsnyai Jámbor Jánosnak ezt az értekezését nem az ő leírásából ismerjük, mert azt 1470-ben Aranyasi Gelértfi János átírta, aki abban az időben Lócsén dolgozott mint kórházi káplán. Az eredeti verzió az öt érzék megőrzéséről Haselbachi Ebendorfer Tamás és Dinkelsbühli Miklós tollából származik a 15. század elején. Jámbor János ebben a művében az ő régebbi értekezéseiből egyfajta szerkesztett változatot készített. Katreničová Rozsnyai Jámbor János eredeti közleményének értékeléséről lemondva, a traktátus valódi szövegével foglalkozik, mivel eddig nem készült arról szövegkritikai kiadás. A szerző, hogy elkészítse a Jámbor-válogatást, az értekezés egyetlen ismert és gondozott kéziratát használta fel, ami a Tractatulus pulcherrimus de custodia quinque sensuum címet viseli. Ez a 15. század második feléből származik, ami egy, a budapesti Országos Széchenyi Könyvtárban őrzött kódexben található.

Az traktátusban megfogalmazott erkölcsi tanításnak az öt érzékkel kapcsolatban nincs párja a középkori irodalomban. A Platón elképzelései által érintett filozófiai-teológiai elveken alapul, hogy egy személy testét tekintve öt érzéke képviseli az emberi lélek gyökérbűneit. Eszerint a testi érzékek válnak az egyetlen közvetítővé az emberi lélek és a külvilág között, ami körülveszi. Ezen keresztül átjuthat az ember lelkébe a rossz a bűn hasonlóságában, ugyanúgy, mint a jó. Az egyház tanítása ennek elkerülésére egyre nagyobb hangsúlyt fektetett már a patrisztika idejétől. Egyházatyák és keresztény írók figyelmeztették a hívőket, hogy vegyék figyelembe a bűn minden formáját, ami beléphet az ember lelkébe és lelki halált okozhat.

Rozsnyai Jámbor János a saját traktátusában az öt érzék őrzéséről bemutatja a bűnöket, amivel az ember megérdemli az örök kárhozatot. Bár a szövegben különbséget tesz a könnyű és nehéz bűnök között, azt tanítja, hogy az ember megérdemli a büntetést bármilyen bűn elkövetése után. Érdekes az, hogy nem mutatja be a büntetések módját, ami hozzátartozik ahhoz a bűnhöz, és nem kelti fel a saját olvasóiban a félelmet az ilyen megérdemelt büntetésektől. Rozsnyai Jámbor János művét öt fejezetre osztotta, amelyben minden érzéknek egy-egy fejezetet szentelt. Az érzékeket a lélek ablakaiként definiálta, amin keresztül a halál jut be, és ez hatással van az üdvösségre. A szerző az emberi érzékeket egy személy elméjével kapcsolja össze. Rozsnyai Jámbor János egyáltalán nem ír az érzékek észleléséről a koncepció létrehozásához. Nem tekinti fontosnak, hogy figyelmet fordítsunk az egyes érzékek fiziológiai és biológiai leírására, ahogy azt Haselbachi Ebendorfer Tamás és Dinkelsbühli Miklós csinálja, akik művét minta képpen használja. Az összes érzék közül elsőbbséget élvez a látás. A látást úgy is tekintik, mint a többi bűn okozóját, mert egyenesen felkelti az emberben a nemi vágyat, ami végül valamilyen erkölcsi vétség elkövetéséhez vezet, ha idővel nem küzd a

kísértéssel. A hallás, a második a sorrendben, ugyanolyan óvatosságot igényel, mint a látás. Még a hallás esetében is találhatóak utalások arra, hogy a meghallgatás által a rossz dolgok közvetlenül az elmébe és az ember lelkébe kerülnek. A meghallgatás jelentése szorosan és elválaszthatatlanul kapcsolódik a szájhoz, az íz szervként. Ebben az esetben azonban a száj olyan szervvé válik, amely csak a hallás elméjének választát közvetíti. Ebből az okból kifolyólag a hallásnál találkozhatunk azzal, hogy a hangsúly azon van, hogy az emberből ne szivárognak ki a gonosz és bűnös dolgok. Ugyanígy ide tartozik a célzott hazugság és a közömbösség a másik személlyel szemben. A tapintásról, a következő érzékről az öt közül megtudjuk, hogy Jámbor feltételezi bármilyen belső érintés létezését, ami nem elegyíthető a fizikai érintéssel a test szintjén. Ez az érintés elsősorban az elme elérésére és az abba való behatolásra szolgál a spirituális élet aránytalan területeinek státuszához. Az ízlelést és szaglást Jámbor János egyaránt a saját mintáival kizárólag fizikai érzékekre korlátozza, amik nem károsítják a lelket egyenesen, de a testen keresztül fenyegetőek.

Formai szempontból a kiadvány hat fejezetből áll. Az első fejezetben a szerző elemezte és értékelt a traktátus szerkesztőjének ismérveit, megkérdőjelezte a szerző személyét, összhangban a középkori irodalmi művek írásának módjával. A második fejezet a kódex kompozíciójával és a tartalmi oldalával foglalkozik röviden, bemutatva annak jegyzőjét, Aranyosi Gellértfi Jánost. A harmadik – leghosszabb – rész az értekezés felosztásával, datálásával, történelmi háttérével, annak erkölcsi tanításaival és néhány különleges részével foglalkozik. A szerző kiemelt olyan elemeket a műből, amiket „külön” is választhatunk, az úgynevezett karakteres elemeket. Azonban az a kifejezés, hogy „külön elemek” nem megfelelő, jobb lenne helyette a „helyi elemek”. Ilyen például a színházi darabok megemlézése is, amiket a Magyar Királyságban a korszakban játszottak, vagy ismertek voltak Magyarország területén, és Jámbor János belefoglalta őket a saját traktátusába. A következő két fejezet az értekezés „eszmei háttérét” mutatja be: rövid összegzés az egyházatyák, keresztény szerzők és középkori filozófusok érzékszervekkel kapcsolatos tanításairól, és arról, hogy azok hogyan függenek össze a bűnök elkövetésével. Ezt követően következik maga a latin szöveg szerkesztett változata annak szlovák fordításával együtt. Rozsnyai Jámbor János traktátusának kritikai kiadása gondosan lett elkészítve. A szerzőnek sikerült egy olyan körülmények között munkát végeznie, amelyben minden bibliai idézet és utalás magyarázatot kap. Az utolsó rész a mellékleteket, a műben szereplő bibliai helyeket és szerzőket tartalmazza, továbbá a felhasznált irodalmat ismerteti. Érdeemes megemléteni, hogy egy képi melléklet is található a szóban forgó mű végén, amin a Jámbor-értekezés kézira-

tának másolata tekinthető meg. A magyar olvasók számára elérhető a kötetben egy terjedelmes angol összegzés is.

(ism.: Šimon František)